

Kineettisyyden ja vivahteiden voima Kaarlo Sarkian lyriikassa

”Elämän rikkaushan ja vivahtelevaisuus on loputon ja rajaton, eikä sen millegään ilmiölle tuntuisi koskaan voivan löytyä mitään lopullista ilmaisua — vai miten sinusta tuntuu?” kirjoittaa Kaarlo Sarkia 3.3.1943 Kaarlo Marjaselle ja jatkaa: ”Tärkeätäähän lienee runossa vain, että siihen on tarttunut *jotain* elämästä, jokin nousu ja lasku, vaikka kovin vai mentuneinkin, sen suuresta aaltoliikkeestä —?”¹ Sarkia on tässä tavoittanut tärkeän lyyrisyyden tunnuspiirteen. Runon pitää tavalla tai toisella olla kineettinen ollakseen vaikuttavaa lyriikkaa. Irrotan Sarkian tekstistä myös ”vivahtelevaisuuden” ja sovellan senkin lyriikkaan. Oscar Parland korostaa eräässä esseessään vivahteiden merkitystä ja vetoaa André Giden mainioon kiteytykseen: ”Totuus piilee nyansseissa.”² Tämä vastaa omaa näkemystäni sanataiteesta, erikoisesti lyriikasta. Kineettisyys ja nyanssit — siinä kaksi kriteeriä, joiden opastuksella lähdän tarkastelemaan Sarkian runoutta sähköistävää elämän ja kuoleman polariteettia.

Tutkimuskohteenani on Kaarlo Sarkian *Runot*, johon runoilija itse valitsi ja viimeisteli materiaalin. Rajoitan tarkasteluni polariteettiin, jonka toisena poolina on *carpe diem*, toisena *danse macabre*. Tässä kaksijakoisuudessa on omat jakautumansa, on siirtymiä, taivutuksia, rajatilanteita. — Termit valitsin lähinnä interpretaationi tukipisteiksi.

Danse macabre, kuolemantanssi, on kuvataiteiden ja kirjallisuuden ja myös musiikin universaaleja aiheita.³ Kysymyksessä on kuvitteellinen elävien ja kuolleiden yhteinen tanssi tai henkilöityneen kuoleman ilmestyminen ihmisistä noutamaan, jolloin varsinainen tanssi on jäänyt

¹ Ks. Hiisku 1972, 258, 340.

² Parland 1991, 102.

³ Verrattakoon muutamia erikielisiä vastineita: *Totentanz, dance of death, danse macabre, danza de la muerte, danza macabra*. Ks. Ruttkowski 1980, 332.

pois. Tunnetuimpia kuvataiteiden esimerkkejä on Hans Holbein nuoremman 1500-luvun alkupuolella tekemä 40 kuvan puupiirossarja. Aune Hiisku on *Kaarlo Sarkia* -monografiaansa tallettanut mielenkiintoisen muistuman. Tulkittessaan ”Haudassa”-runoa hän arvelee: ”Näihin säkeistöihin on ilmeisesti vaikuttanut Hans Holbein nuoremman ’Kuolemantanssi’, jonka jäljennöstä hän meillä usein katseli.”⁴

Kuoleman vastapoolina on auvoinen maallinen elämä. Käytän tulkitsevana ilmaisuna Horatiuksen kuuluisaa kehotusta *carpe diem* ’poimi päivä’, ts. nauti kuluvasta hetkestä kun vielä voit, ota ajasta vaari.⁵

Carpe diemin ja *danse macabren* valtataistelu on alullaan jo Sarkian varhaiskokoelmissa (*Kahlittu* 1929 ja *Velka elämälle* 1931). *Kahlittu* ”Kukkiva kaktus”, joka on ainoa *Runoihin* päässyt esikoiskokoelman runo, hehkuu elämänvoimaa — tosin ehkä lähinnä luomistyön vertauksellisuutena: ”Mut tomuisen, paksun ja karheen kuoresi alla / elit sitenkin, täysin ja mahlasta paisuvin povin.” Runon päättää kaksi tehoisaa kineettistä kuvaa: ”Sinä leimahdat esiin vankilas pimeydestä / kevtä ilmaan singoten sisimpäs valtavat unet.”

Sarkian varhaisrunouden varjottomin kuluvan hetken onnellisuuden kuva on ”Äestäjäpojassa”. Tuoreet, tarkat vivahteet taikovat maalaisesta elämänpiiristä runon nautinnollisen todellisuuden: tynnyrilinnun elohopeina putoilevat sävelet, käen kukunta, sinen aalloissa uivan leivosen laulu, kärpästen hullaantunut tanssi hevosten ympärillä, äestäjäpojan dynaaminen olemus ja työn suoritus sekä suloisen raukea olo ruokatauolla — Horatiuksen *carpe diem* toteutuu ja valloittaa lukijan.

Lisää onnellisen olon sävyjä tavoittaa ”Notturnosta”. Kukkivalta jokiniityltä kuuluva niittokoneen surina ja renkipojan hanurinsoitto elävöityvät, kun ne yhtyvät valon ja tuulen vaihtuviin sävyihin. Eikä niittokoneen viilto kasteiseen apilaan heijastele muuta kuin kesäyön raikasta tunnelmaa. Suoranainen finessi on tämän pikkurunon toisessa säkeistössä: ”Läpi yön käy yrttien henki / ja tuoksuva, lämmin huo’unta maan.” Tämä lyyrinen impressiopari ilmentää ainutlaatuisen hyvin kesäyön hienoa kineettistä väreilyä. — Samansävyisiä yksityiskohtia on myös ”Maisemassa”. Niiden tuoreus selittyy eletyn elämän onnellisista tuokioista. Pienessä omaelämäkerran hahmotelmassaan Sarkia nostaa lapsuutensa elämysten rikkaudesta mm. maalaiskansan askartelun: kynöt, kylvöt, elonkorjuut, heinätyöt; siihen kuuluvat ”varstojen rytmikäs jytkke, puimakoneen surumielinen hyrinä” ja ruokakellon soitto. Myös

⁴ Hiisku 1972, 216.

⁵ Vastineita ja selityksiä Ruttkowskin mukaan (s. 86): *Beute den Tag aus*, ’gather ye rosebuds while ye may’, ’mets à profit le jour présent’, *aprovecharse de la oportunidad, prendi l’occasione*.

omat pikku puuhat, luonnon rikkauksien avautuminen, koko olemassaolo kodin ja luonnon hellässä syleilyssä — kaikki se synnyttää muistelija kuvan riemukkaan autuuden sävyttämästä lapsuuden todellisuudesta. Mutta todellisuuteen kuuluu myös ”kaiken muuksi muuttava isku”: äidin kuolema. Sitten oma sairaus. ”Aamu, lapsuus, on jäänyt ainoaksi olevaksi; siitä on tämä elämä keskipäiväänsä tuntematta jyrkästi kallistunut yöhön.”⁶

Varjoja alkaa heittyä heleiden runokuvien joukkoon ja sisälle jo varhaisrunoudessa. ”Korjuun äänessä” (*Velka elämälle*) runoilijalle läheinen regionaalinen elämys syvenee kohtalokkuuden kuvaksi. Tätä ilmentävät sävyt tavoitan erityisesti seuraavista säkeistä:

Syysaamuun kiirii puimakoneen humu,
se vaikeroi, se huokaa karmivasti,
ja varstain jyminä lyö ankarasti
hereille sydämen, mi näihin asti
vain näki uniaan. Oi korjuun ääni!

Jopa *danse macabren* tahteja tavoitan varstain jyminästä: ”niin raskain poljennoin käy varstain kumu”. Jonkinlaista kaksijakoisuutta runossa kyllä on. Lyyrisen minän kokema ”orpo ikävä” voi kohdistua muuhunkin kuin kuolemaan. Runon rinnalle kannattaa kuitenkin asettaa ”Lokakuun yössä” -runo. Uudenkuun sirppi nousee kylmän valkeana (vrt. Horatiuksen *Pallida Mors*), vedenpintaa matavat usva-aaveet, yömustaa vettä uivat hullut haavelinnut, martoon maahan sataa puiden veri (”Korjuun äänessä”: ”maan marron multa tiukkuu puiden veri”). ”Mut vaikertelet turhaan / sa eessä viikatteen: / se tottunut on murhaan / niin moneen tuhanteen.” Siirtymä puhutteluun merkitsee itse asiassa ihmisen ja ”viikatemiehen” kohtaamista — syyskorjuu muuttuukin äkkiä ihmiskohtalon kuvaksi. Runon alussa oleva uudenkuun sirppi siirtyy viimeisessä säkeistössä symbolitasolle: ”Noin nousee purevana / tuo sirppi kohtalon./ Vain puuttuu viime sana — / ja korjuu tehty on.”

Varsinaista allegorista viikatemiä ei ”Lokakuun yössä” -runossa ole, on vain metonyymiset sirppi ja viikate, joiden perusteella sen voi taustahahmoksi kuvitella. Runossa ”Kuin kuolleet lehdet” on mukana *tuoni*, joka kieleemme ylätuonissa esiintyy tavallisesti personoituna. Sarkian runossa ”Jo silmullaan lyö tuoni unelmamme”. Runo osoittaa *carpe diem*in ja kuoleman ristiriidan sovittamattomaksi: ”on niinkuin eläsimme päivän myötä, / mut äidin kohdussa kai ikiyötä / jo hyytävää

⁶ Tämä Sarkian teksti sisältyy Kyllikki Hiiskun artikkeliin, jonka aiheena on Kaarlo Sarkia. Artikkelin on (jatkona Sarkian omalle kirjoitukselle) teoksessa *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon*.

vuos sisään sydämemme, / elossa kuolo halpaa askelemme.” Maan iha-
nuuden kaipaaminen on turhaa, ja ”turha tavoitus tuo tuskaa uutta”.
Toiveeksi jää yksinäistyneelle vain irtautuminen — siinä jonkinlainen
danse macabren houkutus:

Kun keltalehti, jäävä tammeen talvin,
kevällä vehreän saa parveen, halvin,
ei enää elämää se pyydä puulta,
vaan vuottaa irroittavaa rajutuulta.

Elävän elämän houkutus ei hellitä. Useimmiten sen kuitenkin taittaa
nostalginen tai muu etäännytyks. Näin käy esimerkiksi ”Ahti soittaa”
-runossa. Idyllistä luonnontodellisuutta ovat keväisen yön värit ja äänet,
kosken kohina, hämyisen yön vaihtuminen aamun heleyteen. ”Purppu-
roissa soilu lahti. / Kylän karja kaukaa ammuu.” Kuluviin hetkien lu-
moavuus tehostuu myyttisyydessä, joka on kaiken aikaa mukana. Ahdin
soitto myötäilee yön vaihteita. Yön ja aamun rajalla soitto saavuttaa hui-
pennuksen, mutta — ”kaareen kauneimpaan kun nousi, / katkeaa. Soi
kaiuin vaisuin / aallot, joihin ahti sousi.” Taite on miltei huomaamaton.

Muistelijana toimivan lyyrisen minän luoma distanssi sävyttää taas
esimerkiksi runoa ”Ensi lumen aikaan”. Muistossa elävä hetken onni
kääntyy uuteen ulottuvuuteen. Siihen liittyy toive sydämen nukkumisesta
lumen ”ihanalle pielukselle”, nukkumisesta ”unen iäisen onneen
pois”. Sarkian lyriikassa monin tavoin varioituva kineettinen keinunta
toteutuu esimerkiksi sellaisessa rytmikuviassa kuin kiasmissa. Lauseen-
jäsenten (objekti—subjekti, attribuutti—pääsana) järjestyksen vaihto
peräkkäisissä säkeissä synnyttää pehmeän etenemisen ja palautumisen
liiketilän, joka ei ole vain muodollista vaihtelua vaan joka ilmentää erin-
omaisesti runon perussävyä: ”Pihan verhosi hohtava raiti, / vanu peh-
moinen vaahterapuun.” Nyansointi toteutuu Sarkialla myös poljennolli-
sin keinoin.

”Uupunut” kehrittelee iäisen unen onnea vastaavan toivekuvan, toi-
sista lähtökohdista tosin erilaiseksi sävyttävän:

Jos kuumeisen päänsä painaa
sais multaan kosteaan.
Jos saisi jo olla vainaa
ja nukkua alla maan!

Merkitystä korostavaa rytmin liikettä on tässäkin. Ensimmäinen *jos*-jak-
so on pehmeä. Toinen *jos*-jakso on erilainen, myös sanajärjestykseltään:
sen ensimmäinen säe jysäyttää toistuvan predikaatin, nyt täysimittaise-
na, heti *jos*-sanän jälkeen. Säe kokonaisuudessaan on kuin parahdus,
joka jatkaa vaikutustaan vielä seuraavaan, sinänsä taas pehmenevään
säkeeseen.

Rajatilan taitteisuutta — mikä merkitsee usein juuri kineettisyyden toteutumista — on myös ”Lapsuusmajassa”. Raikkaan elävyyden takaavat impressionistiset nyanssit: kevätiltainen karjankellon ääni, tuoksuva sireeninoksa, pirtin oven narahdus, kukkiva palsami, saunan lämmitys ja äidin varaama puhdas paita. Runon minä, muistelijä, tuntee kuitenkin olevansa ”henkipatto”. Muiston pysyvyys on silti arvokas sieluntila: ”Sielussani, katto, harjas nostaa saan, / vaipua, henkipatto, kodin unelmaan.”

Samantyylinen jakautuma on vielä tunnevoimaisemmassa ”Kotisaunassa”. Saunaan liittyvät lapsuudenelämykset säilyvät ”muistojen hunnun” suojassa — ”vaikka en enää milloinkaan / oveas harmaata avaa.” Sarkian lapsuudenrunojen taitava tulkitsija Lauri Viljanen puhuu hätkähdyttävästä sielullisesta realismista, joka avautuu sanasta ”henkipatto”, sielullisesta jännitystilasta, josta kuitenkin häviää kaikki yhteys lapsuuteen, niin että ”terveyden kuva säilyy Sarkian runoudessa semmoisenaan, taakse jääneenä, hohtavan lopullisena”. Viljanen näkee ”Lapsuusmajan” ja ”Kotisaunan” ennakoivan tulevien kokoelmien kehityslinjoja. ”Lapsuus lyyrillisenä kuvana lähtee nyt avartumaan uusista mielenkerrostumista käsin, jotka tähän asti olivat jääneet runoilijaltakin salaan. Voidaan puhua Sarkian taiteilijanmielikuvituksen tunnusomaisesta ilmiäpuheavasta nerokkuudesta.”⁷

Kokoelmassa *Unen kaivo* (1936) elämän ja kuoleman vastakohtat väkevöityvät yhä. Arvoituksellisuus lisääntyy, mystisyys syvenee. Vivahteet lisääntyvät, kineettisyys on entistä dynaamisempaa.

”Elämä ja kauneus” on tämän uuden lyirisen rikkauden avainruno. Sen yksitoista kymmensäikeistä säikeistöä vyöryttävät esiin visioiden upean sarjan. Ensimmäinen säikeistö luo kuvan kosketuksen todellisuutta säikkävistä kauneudesta. ”Kun päivään elämän / sun viedä halusin, niin kuoli tässä, / mik’ eli haaveen aamuhämärässä.” Tästä alkaa seuraavissa säikeistöissä loistokkain kuvin rytmittyvä nousun ja vaipumisen liikesarja. Toisessa säikeistössä on kaksi kuvaa, jotka rinnastuvat alkusäikeistön kuvaan lukinsein kimalluksen häipyvyydestä. Toinen on lilja, jonka varsi on liian hento kantamaan raskasteräistä kukkaa. Toisena kuvana on ilman laineilla keinuva, tuhansin värein läikkyvä kupla; joka särkyy kohta, kun se koskettaa multaa. Kolmas säikeistö tiivistää ajatuksen kauneuden ihanteen ja todellisuuden välisestä ristiriidasta: ”Iäinen, tuskallinen arvoitus: / Kun luonas oon, ma kaipaen mullan syliin, / mut riemus multa vie se kaipaus. / Maan yöstä kaipaen taivaas ihanuuteen, / sen saan ja halaan mullan tuskaan uuteen.” Seuraa kaksi kahden säikeistön mittaista jaksoa, toisen keskuksena tervapääsky, toisen sähköis-

⁷ Viljanen 1959, 115—117.

tyvä ja maahan sateena syöksyvä pilvi. Varsinkin kuvaa tervapääskystä, joka maan syyliin vaivuttuaan ei enää omin keinoin pysty nousemaan ilmaan mereen, on syystä ihailtu. Jo *Unen kaivon* arvostelussaan V. A. Koskenniemi pysähtyi sen äärelle.⁸ Sarkian *Runoihin* kirjoittamassaan johdantoosessa Kaarlo Marjanen vertaa sitä Baudelairin kuuluisaan albatrossi-kuvaan. Samaan kohteeseen viittaa myös Magnus Björkenheim, jonka mielestä ”Sarkian vertaus on totta puhuen vielä hienommin muotoiltu kuin Baudelairin”.⁹ — Runon neljä viimeistä säkeistöä ovat täynnä toivon ja epäilyn ristiaallokkoa. Kaikki jää ratkaisemattomaksi arvoitukseksi. Viimeinen säkeistö ilmentää tämän tehokkaasti, väkevin synesteettisin ja kineettisin kuvin ja nyanssein:

Sun valoas ma silmin juoda voin.
 Mut raskaan punainen ja tumman lämmin
 on hirsyvävä laine valtimoin,
 maan puoleen ainiaan se minut painaa.
 Miks, ihanteeni, mulle myös et lainaa
 — kun onni korkeudessa kukkii vain —
 sydäntä, joka keinuis viileämmin
 — kuin laineet hattarain —
 sen punaista ja ikävöivää lihaa,
 sen tummuutta kun kirkkautesi vihaa?

Jos runon taide suuressa määrin riippuu — niin kuin arvelen — lyyrisistä finesseistä, on ”Elämän ja kauneuden” anti tässä suhteessa runsas. Otan erilleen vain yhden kuvayhteyden. Edelle lainatun viimeisen säkeistön alkupuolella oleva kuva ”Mut raskaan punainen ja tumman lämmin / on hirsyvävä laine valtimoin” on jo sellaisenaan synesteettis-metaforisesti ja äänteellisesti upea, mutta sen teho vielä voimistuu muutamaa säettä myöhemmästä ja siihen riimittävistä ”sydäntä, joka keinuis viileämmin” -synestesiasta, joka puolestaan saa lisätehoa edellä olevasta.

Yhteyksissään laajaulotteinen kirjallisuuden suosima esine-motiivi ja -symboli on kehto (tuutu, liekki). Sen ympärille keräytyy kaikkialla maailmassa suosittujen tuutulaulujen perinne. Paitsi kansanrunoja on kirjallisuudessamme useita kauniita kehtorunoja (tekijöinä mm. Kivi, Eino Leino, Koskenniemi). Yllättävän usein näissä runoissa on läsnä kuoleman ajatus, joko pelottavana tai pelastavana odotuksena. Sarkian ”Kehtolaulu” liittyy tähän joukkoon sekä perinnettä että yksilöllistä kauneutta säteillen. Lainattakoon runo kokonaan:

⁸ Koskenniemi 1955, 131. (Arvostelu on vuodelta 1936.)

⁹ Marjanen 1944, Sarkian Runot (3. painos, 1948), XIX; Björkenheim 1952, 170; ks. myös Kupiainen 1948, 477 ja Koskimies 1949, 267—268.

Nukkuos, lapsi, maaemon kehtoon,
raskas on oppia askelten taito.
Päivä jo painuu varjoihin ehtoon,
ruokki sun maaemon musta maito.

Nukkuos jälkeen pettävän leikin,
kuunsäde tarttui sun untesi leijaan.
Maa mitä antoi, maa mitä veikin,
nukkua saat sinä tähtien heijaan.

Nukkua saat sinä tuulien pesään,
unestas ei meno päivien muutu.
Suvesta talveen, talvesta kesään
mahtava keinuu maailman tuutu.

Nukkuos päivästä tuskan ja pelon —
vain unen varjo on elämäs tie, kun
ylitse syntymän, kuolon ja elon
huomassa keinut tähtien liekun.

Runon temaattinen ja kuvallinen välke on ainutlaatuinen. Runokuvat kääntyilevät runon rytmin ja melodian aalloilla heijastellen lapsen reaalista oloa ja lapsen fantasiaa sekä tuudittajan aavistuttelevia visioita: äidinmaito onkin maaemon mustaa maitoa, kehto maaemon kehto, tuutu maailman tuutu, liekki tähtien liekki, tuuditus kosmista keinuntaa. Runoon leviää kaksoisvalaistus ja kaksoisliike: tummaa ja heleää, raskasta ja kevyttä — lyyrisiä finessejä joka säkeessä.

Pienen lapsen ja kuoleman kontrasti on suggestiivisen väkevä. Miltei samansävyinen kontrasti rakentuu Sarkian ”Rukkilaulussa”, tosin erilaisista lähtökohdista käsin. Siinä olemassaolon auvoisuus ja pelottava kohtalokkuus törmäävät vastakkain. Runon ”pikkumies, naurusuu” elää ihania hetkiä äidin turvallisessa läheisyydessä, rugin suristessa unettavaa surinaansa, liukuu sitten leikeistänsä onnellisen unen valtakuntaan, mutta joutuu heräämään kauhistuttavaan näkymään:

Päivän juova sumentuu. Kultatomu häviää.

Hämärään äiti jää.

Tuvan ruutu huurtuu.

Veitsi kuun ruudun taa kiiluvana kohoaa.

Varjot kasvaa laipioon,
jättiläisiks suurtuu.

Havahtuu unistaan kauhistuen poikanen.

Kuni lukki hirmuinen

hämysiimaa hiertää

käsi vasten ikkunaa. Varjorukki humajaa

suunnaton kohtalon

jättikehrä kiertää.

Runo on suggestiivinen. Siinä on kaksi keskeistä siirtymää: ensin uneen, sitten valveeseen. Ne ovat runon vastakohtaisia rajatilanteita: ensimmäisessä tapahtuu siirtyminen onnellisesta olotilasta toiseen, jälkimmäisessä jyrkkään kontrastiin. Hienosti nyansoituva valaistuksen muutos muuttaa reaaliset yksityiskohdat syvällisiksi symboleiksi. Kineettisyys hallitsee myös runon ”ulkoisia” ominaisuuksia, niitä ovat rytmin liikkeet, äännesymboliikka, erikoiset loppusoinnut, myös riimityksen poikkeavuudet, kuvahahmotuksen muutokset. Ehkä on kuitenkin kysyttävä, mikä on ”ulkoista”. Lauri Viljanen on runoa arvioidessaan todennut, että siinä on tavoitettu ”suuri keskeinen lyyrisyys, kaikki mikä on ulkopuolella on myös sisäpuolella”.¹⁰

Elämän ja kuoleman perusilmiöt saavat *Unen kaivossa* entistä vaihtelevampia hahmotuksia. ”Älä elämää pelkää” nostaa esiin uhmakkaan kaikesta-huolimatta-asenteen. Sama hehkuu ”Georgiinissa”: ”Kuuma, rohkea, kirkas, hellä / olkoon tunteeni kypsä viini, / hehku kuoleman kynnyksellä, / syksyn ylpeä georgiini.” Horatiuksen *carpe diem* -kehoituksen pontimena on tieto elämän lyhydestä. On iloittava kun siihen on vielä mahdollisuus, sillä Kalpea Kuolema (*Pallida Mors*) odottaa vain hetkeään.

Dityrambisessa ”Hurmiossa” taas elämän hurma ja kuoleman houkutus ilmentyvät tasavertaisina. Kuuma kesämyrsky meren äärellä synnyttää vastustamattoman autuuden tunteen. Hurmio avaa sitten läsnäolevan riemukkaaseen hetkeen irreaalisen näkymän. Reaalinen maisema fantasioituu:

Täydesti olemisen riemua
rajatta maistan, ajatta,
meren yli, maan yli laineilla humisevan tuulen
jumalien ratsu hurmio vie mua.

Riemuiten jalkani merien syvyyttä kahlaa,
valtimot kuljettavat maan suonien mahlaa,
tähdet käteeni tapaan,
huimempi myrskyn lentoa sieluni vapaan
lento päin aamutähden koittoa.

Näistä transsendenttisistä ulottuvuuksista palataan reaaliseen alkutilanteeseen, johon sitten jysähtää yllättäen kuoleman ajatus:

Soittoa, myrsky, soittoa,
meri, tyrsky, lyö kallioitten rumpua!
Suutelen rannan hiekkaista kumpua
kuin hautani kumpua.

¹⁰ Viljanen 1959, 118–119.

Kuuma kesämyrsky laantuu aamun kirkkauteen. Runon päättää ylistys elämälle ja kuolemalle. Elämän kuuma myrsky ja kuoleman tulisenä virtana hukuttava rakkaus ovat yhtä ja samaa olemisen ambivalenttista salaisuutta.

”Ylösousemus” on aika erikoinen elämään kiinnittymisen dityrambinen purkaus. Vastakohtat käyvät siinä tuimaa taistelua: ilo ja suru, kauneus ja rumuus, kuumia sydän ja sydämen kylmä, pimeä hauta. Ylösousemus merkitsee *carpe diem*in voittoa. Kuvallisuuden käänteisyys on yllättävä. Maallisesta elämästä aineksensa etsineet raamatulliset taivaskuvitelmat palautuvat siinä ”maalliseen” käyttöön, menettävät sakraalisuutensa ja muuttuvat, kuitenkin glorifioituneina, uudistuneen elämänriemun kiinnekohdiksi.

”Kuoleman hyväily” kääntää kuoleman houkutusvoiton voitolliseksi, *danse macabren* sävel soi kutsuvana. Kuolema saa tässä pikkurunossa yllättäviä konkreettisia piirteitä. Runon minä puhuu kuoleman käsivarresta ja lootushuulista. Mikään luurankomies ei tällainen kuolema ole, ei selväpiirteinen olento ylipäätään, vaan hellyyden ilmentymä. Mutta juuri konkreettiset piirteet, käsivarret ja lootushuulet, jättävät kuvan välkehtimään eri mahdollisuuksia.

”Jouluaattoamuna”, ”Udenvuodenyönä” ja ”Unien vuosi” ovat täynnä elämänpettymyksen ja katoavaisuuden perussävyjä. Vielä vaikeuttavampia, runollisissa nyansseissaan rikkaampia ovat ”Musiikkia kalmistossa” ja ”Kalmistotiellä”. Kineettisyys ei niissä koske vain kuvien välkettä vaan myös poljennon ja rakenteen liikkuvuutta, toisin sanoen runon kokonaisrytmiä.

”Unen kaivo” on Sarkian lyriikan huippuja. Sen temaattiset ulottuvuudet ovat runsaat, kuvien välkkeinen liike, runon rytmi ja melodia täynnä vaihtelevia käänteitä ja vivahteita. Poimin runosta esiin muuttaman runokuvan: kultahiekka — unen syvä lähde — rikkinäinen leili — avaruuden peili — unen varjosilkki — kuolon mustat loimet — elon punakuteet — unhon huntu — unen levät — kaislain urut — keltaviidat — mustat unimarjat — unen noitavanteet — ruokohuilut — raakunkuorikellot — unen kummallinen metsä — unen virsi — unen seitit — virin välkkä — unen pyöräyttävä kuilu — valjut lasililjat — avaruuden kumu — unten velhojuoma. Miltei jokaiseen runokuvaan liittyy kontekstissa erikoinen kineettisyys. Runo liikkuu kaiken aikaa rajatilanteissa. Monet kuvat ovat aistimusvoimaisia, mutta mikä on elämää, mikä kuolemaa, mikä tajuisuutta, mikä unta? Runo on visio ihmisen olemassaolosta, elämän hauraudesta, olostä elämän ja kuoleman raja-alueilla.

Hannu Launonen on tutkimuksessaan *Suomalaisen runon strukturaalianalyysia* käsitellyt myös Sarkian lyriikkaa taitavasti ja asiallisesti, Sarkian runokielelle oikeutta tehden. ”Unen kaivon” monitulkintaisuudes-

ta hän toteaa: ”Monitulkintaisuus ilmenee siten, että lyyrinen minä on samanaikaisesti unessa ja hereillä, hukkunut mutta elossa. Siinä sarkialaisen runomaailman tilanne: rikkinäinen leili, silti tajuinen minä, joka mittaa etäisyyttä lähteen pohjan ja taivaan navan välillä.”¹¹

Kohtalon vaaka -kokoelmassa tulee elämän ja kuoleman kontrastiin ja sisäisiin jakautumiin uutta paradoksaalisuutta. Elämä on houkuttelevan ihanaa — elämä on pelkkää rumuutta, täynnä kauheuksia. Kuolema on kuin vanhan kreikkalaisen myytin kuva unen kaksoisveljestä — kuolema on armoton viikatemies.

Puhtaimmin elämänilo ilmentyy ”Intermezzo”-nimisessä Italian-siikermässä. ”Santa Margheritan” huikaisevien aistimusten nyanssit ovat runsaat. Visuaaliset, auditiiviset, motoriset, haptiset ja synesteettiset impressiot ilmentävät olemassaolon riemua vuorokauden eri vaiheiden mukaan. Kaikki on harmoniaa. Jopa kadun hälyn ja humun luomana vaikutelmana on ”sopusoituinen ristiriita”: kadun äänten pauhusta ”tämä riemukas ristiriita”. — ”Kaipauksen saari” on ylistyslaulu Ischialle. Siinä toteutuu *carpe diemin* elämänohje. Casa Sianon tilapäinen asujain sai vapautuneena nauttia pöydän antimista, joita donna Chiara, nuori Concettina ja don Salvatore -vaari hänen eteensä kantoivat — ”ja murhetta ollut ei mistään / ja minnekään ei kiire —”. Patikointi aamuarvaisella ”läpi kasteisten viinitarhain, / läpi kastanjaviidakkoin” ylös vuorelle on täynnä vapauden onnea: ”Olen retkellä ei-mihinkään. / Sinen riemua, muuta ei mitään.” Myös runomuodollisissa rakenteissa on vivahteita. Otan esiin hauskan — mielestäni elämänriemua ilmentävän — paronomasiakuvion:

Väsämykseeni, nousuni vaivaan
 saan ihanan lievikkeen.
 Tilan ilmavan väljyyteen
 jään, päihdyttävään sydänpäivään,
 sinen herkimmän heljyyteen.

Pitkin matkaa runossa on tällaista äänteellistä leikittelyä monikerroksisen riimityksen lisäksi. — Runon loppu etäännyttää olemassaolon riemun muistojen alueelle, mutta keskellä vastakohtaisuutta, keskellä talven lunta, ”jään jäyteessä”, pakeneminen muistojen armauteen on lohduttavaa:

Surun ruttoon, ruumiini vaivaan
 unohdusta tulvii, kun
 tulisormilla muistelun
 sinun puoleesi kurkoitun.

¹¹ Launonen 1984, 267.

Myös ”Intermezzo”-sarjan ”Lido” ja ”Toscanan yö” soivat ja kuvioituvat eloisan vaihtelevasti, kuluvan hetken onnea säteillen.

”Kauneuden puu” -sikermässä onnen tai kaipauksen tunnepohjalta nousee runsaasti kineettisiä vivahteita. Vapauden, onnen ja kesän kaipaus siivittää kurkien lentoa runossa ”Kurjet muuttavat”. Kuitenkin myös pohjoisen talven keskellä voi tavoittaa onnen tuokioita. ”Talviaamuna” päättyy huudahdukseen ”Miten kaunista kaikki on täällä ja kaikki hyvin!” Mutta itse sikermän nimiruno ilmentää jälleen elämän / kauneuden ja kuoleman / rumuuden valtataistelua. Ilmaisut sellaiset kuin ”kuolon-koleikko”, ”kalman-maa” ja ”kuolon-maa” sekä ”kuolonkeltainen kulo” luovat taustan, jota vasten kauneuden ikivihanta ja raskasrypäinen puu illustroituu pyhäksi puuksi. Sen mehukkaat hedelmät ovat kuitenkin vain hetken tavoittelijan ulottuvilla.

”Kaipauksen saaren” edellä siteeratussa kohdassa on väkevä metafora ”surun rutto”. ”Kauneuden puun” kalmankuvat sävytyvät samoin. Mahtava yhdeksänosainen ”Runo rumuudesta” vilisee ilmauksia, jotka rinnastuvat niihin mutta vertautuvat jonkinlaisina samankaltaisuuksina myös barokkirunouden makaabereihin piirteihin. Ruton ja muiden sairauksien kauhut ja kuolema tulevat vastaan meidänkin maamme 1600-luvun hautajais- ja eräissä muissakin runoissa ja periytyvät makaaberina kuvakielenä aina 1800-luvulle asti. Kauempaan taustalla on tietenkin Vergilius ja osa antiikin mytologista mielikuvamaailmaa, Raamatun Ilmestyskirja, Danten Inferno ja eräät muutkin keskiajan tuhoaiheiset runot. Näissä vanhoissa runoissa hahmottuva kauhujen maailma on Sarkian runosarjassa ikään kuin siirtynyt rumuuden maailman visioiksi — sävy on yllättävän samankaltainen. Sarkian runoissa ei ihmistä väijy varsinaisesti personoitu kuolema, vaan personoitu iljettävä rumuus. Mutta rumuus ja kuolema myös samastuvat. Sarjan kuudennessa runossa: ”sa elon vihemies, sa rumuus, kalma, mikä nimes liekin”. Neljännessä runossa rumuutta puhutellaan näin: ”olet hyytävä hirnunta viikatemiehen kimon”. — Ei myöskään Baudelairin vaikutusta sovi unohtaa.

Aune Hiisku toteaa sarjan neljännen runon vihanpurkauksen kohdistuvan sotaa ja Hitleriä vastaan. ”Hitlerin kaltaista häikäilemätöntä vallanpitäjää runoilija vertaa: / ’Elon kasvoissa kauhea, muodoton pullostuma’”¹² Jos Sarkialla on ollutkin tämäntapaisia intentioita, ne eivät itse runossa näy. Ehkäpä on syytä nähdä asia pikemminkin Eino Krohnin tulkinnan mukaisesti:

Rumuuden kuvausta ei voi pitää teoreettisena filosofointina, ei liioin viimeisen osan pasifismia. Näissä lyyrisissä vuodatuksissa on Sarki-

¹² Hiisku 1972, 266.

alle luonteenomaista dionyysistä eksaltaatiota, joskus miltei liiankin raivoisaa purkauksenomaisuutta. Rumuus paisuu ihmiskunnan kaikkia totuuden ja kauneuden pyrkimyksiä tuhoavaksi Ilmestyskirjan tuhatpäisen pedon kaltaiseksi voimaksi:

Elon kasvoissa kauhea, muodoton pullistuma,
elon silmät nielevä saastainen märkäpaise,
etovammin ei suvikuumassa haaska haise!
Tuhovoimalla pitaalikyhmyn suurennet, ruma!

Se tarttuu ja ohjaa salakavalasti ihmisen toivorikkaan purren upottaville vesille: ”on turha uskoa, on suotta toivo, kaipuu, / yönsynkään syöveriin jo sydämeni vaipuu.”¹³

Juuri tuollainen eksaltaatio luo runoihin kineettisen myrskyn, joka paikoin yltyy kammottavaksi pauhuksi. Sarja päättyy kuitenkin totuuden valon ikävöintiin: ”Polulta pienuuden sen näkee suuren määrän / sydämen luottamus, niin sielun laulu soi, / se vaipuu, vaimenee, taas nousee, huminoi, / se toivon laulu on [. . .]”.

Dualismi ei nähdäkseni hellitä missään kohden elämän ja kuoleman välistä vuoropuhelua. Nimirunon ajatus ”julma kohtalo ois rauha tasapainon” kattaa sitä koskevat kuvat ja näyt ja määrää rytmit ja dynamiikan.

”Ylistys elämälle” rakentuu kaksijakoisen problematiikan varaan. Elämän ja kuoleman kontrasti säilyy runon loppuun asti. ”Viimeinen sirkka” on täynnä vastakohtia. Huomattakoon kaksijakoisuus jopa hellän nostalgisessa ”Vanhassa laulussa”: muistona palautuva äidin tuudituslaulu ”nauraa, vaikeroi . . .”.

”Pieni ratsastaja” johtaa penkinselkään kiivenneen poikasen fantasitiselle ratsastukselle pitkin lattian aurinkorataa. Mutta näkökulma vaihtuu ja tunnelma taittuu yhtäkkiä:

— ”Lasketa hurjinta laukkaa,
ratsuni raisu!” —
Kuiskaa hämärä vaisu:
”Voi sua raukkaa!”

Pimeys ehtoon
sankkana, raskaana valuu.
Yhtä on lähtö ja paluu,
matka — kehdosta kehtoon.

”Lapsen tiessä” taival ”kohoaa ja laskee, muuttaa suuntaa”. Tässä ilmentyy Sarkian lyriikan perustilanne: kaiken aikaa liikkuva elämänkuva, joka on kuin *mobile*. ”Mullan ja veren keväässä” (*Unen kaivo*) jää runon minä tuijottamaan tuttua polkua: ”Se elämän luotako vie vai elä-

¹³ Krohn 1967, 130—131.

män luokse?” — ”Lapsen tiessä” on monia tien etenevyyttä koskevia kineettisiä yksityiskohtia, herkästi tavoitettuja kontrasteja ja nyansseja. Otan näkyviin vain yhden kuvan, todellisen finessin, pyörryttävän kauas etenevästä tiestä: ”Eikö päättävä jo tuonne lie / vaaran laelle, joll’ ehtoo puuntaa, / hongan hiuksiin unohtuneen kuun taa?”

Sarkian kineettisen ja vivahteikkaan lyriikan vaikuttavimpia runoja on mielestäni ”Lausumaton sana”. Sen mottona on 1800-luvulla eläneen saksalaisen Theodor Störmin säepari: ”Ich möchte schlafen, / aber du musst tanzen.” Moton ilmaisema ero, ristiriita, väreilee runossa koko ajan, vaikka aiheen käsittely on salaperäistä, viittauksenomaista. Merkitysten maailma on avoinna, ahdistamatta mihinkään välttämättä omaksettavaan. Silti runo tarttuu ja panee ajatuksen liikkeelle. Syntyy mystinen yhteys toisaalta lapsuuden onneen, toisaalta aikuisuuden ja toteutumattoman elämänhaaveen problematiikkaan. Seuraavassa runon alkujakso:

Sinut näin.
 Sinut näin, sinut kuulin.
 Sydänniityllä, josta jo kuolleen luulin
 kukansilmujen — kirrestä pilkistäin
 sinivuokkoja kurkoitti päivään päin!
 ”Olet lapsi pieni”,
 yhä leikkivin huulin
 soi vierellä tieni,
 soi ääni äärellä tieni:
 ”Olet lapsi, lapsi pieni.”
 Mut milloinkaan ei näin:
 ”Nuku turvassa, lapsi, mun sydämelläin,
 laps, uinu sydämelläin!”
 Ei koskaan näin,
 ei näin
 kevät huo’u lämpimin tuulin:
 ”Nuku sydämelläin!”

”Lausumattomasta sanasta” voi tavoittaa miltei kaikki Sarkian runokielen parhaat piirteet. Rythmi on vaihtelevaa, vuoroin liukuvaa, vuoroin kimmoisaa; on jänteitä kaaria, hidastuksia, nopeutuksia, tehokkaita toistoja vaihtuvine yhteyksineen ja lisineen. Koko kielemme rekisteri on käytössä. Rytmien kannattama ja jäsentämä melodia soi suggestiivisena, runon sisäisyyttä ilmentäen.

Lyriikan ja musiikin sukulaisuutta on monesti korostettu. Yhden parhaista asiaa koskevistä selvityksistä olen löytänyt J. G. Bomhoffilta, jonka luonnehdintaa olen tarkastellut eräässä aikaisemmassa artikkelisani.¹⁴ Sarkian lyriikan musiikillinen luonne on palauttanut mieleeni

¹⁴ Mattila 1983, 116—119.

Bomhoffin perustelut, joiden mukaan lyriikan karakteristiset piirteet ovat affektiivisen tonaliteetin piirteitä tai piirteitä, joita voidaan luonnehtia tuon tonaliteetin avulla. Bomhoff toteaa mm. seuraavan:

On se rappelle l'origine du genre lyrique dans la musique. L'évolution et la purification du genre n'a pas fait oublier cette parenté entre musique et poésie qui à eux deux donnent voix à la conscience nuancée de la tonalité affective. Elle est frêle et fragile, c'est pourquoi la poésie lyrique aime les indications vagues et suggestives.¹⁵

Miten Sarkian runoutta olisi käsiteltävä, mitä instrumentteja käytettävä, jottei musiikillinen lyyrisyys särkyisi, jottei lyyrisyyden maainen eksistenssi peittyisi ideain, teorioiden ja metodien alle? Ehkäpä on vain luettava tarkasti ja ennakkoluulottomasti. On oltava kahden luettavansa kanssa, kasvokkain runon kanssa. Runon pieni yksityiskohta voi paljastaa syviä olennaisuuksia, johtaa tärkeisiin yhteyksiin.

Yksinkertaisen mutta samalla vaateliaan ratkaisun esittää Magnus von Platen:

Diktanalys är djupast sett bara att läsa rätt innantill. Detta är å andra sidan en svår och föga spridd kunskap. Goethe sa en gång på ålderdomen till sin sekreterare Eckermann: "Die guten Leuthen wissen nicht, was es einem für Zeit und Mühe gekostet, um lesen zu lernen. Ich habe achtzig Jahre dazu gebraucht und kann noch jetzt nicht sagen, dass ich am Ziel wäre."¹⁶

Uusiutuva lukeminen saaattaa avata sekä tutkijalle että ns. tavalliselle lukijalle uusia näkökulmia myös Sarkian lyriikan tematiikkaan, sisäiseen realismiin, impressionistisiin kuviin, mystisiin uniin ja ekspressiiviseen runokieleeseen. Kineettisyytensä ja nyanssiensa ansiosta Sarkian lyriikka on yhä elävää.

¹⁵ Bomhoff 1973, 85.

¹⁶ von Platen 1980, 159.

LÄHDELUETTELO

Tutkimuskohde

SARKIA, KAARLO 1946: *Runot*. Kolmas painos. Porvoo.

Muut lähteet

- BJÖRKENHEIM, MAGNUS 1952: *Kaarlo Sarkia*. Porvoo.
- BOMHOFF, J. G. 1973: Lyrique. *Dictionnaire international des termes littéraires* (Sous la direction de ROBERT ESCARPIT). Lettre L. The Hague.
- HIISKU, AUNE 1972: *Kaarlo Sarkia, uneksija — kilvoittelija*. Porvoo.
- HIISKU, KYLLIKKI 1947: Kaarlo Sarkia (Kaarlo Sulin). *Uno Kailaasta Aila Meriluotoon*. Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja. Toim. TOIVO PEKKANEN ja REINO RAUANHEIMO. Porvoo.
- KOSKENNIEMI, V. A. 1955: "Unen kaivo". *Kootut teokset IX*. Porvoo.
- KOSKIMIES, RAFAEL 1949: Kaarlo Sarkia. *Elävä kansalliskirjallisuus III*. Helsinki.
- KROHN, EINO 1967: Kaarlo Sarkian kirjailijakuvan hahmotusta. *Käännekohtia*. Porvoo.
- KUPIAINEN, UNTO 1948: Kaarlo Sarkia. *Suomalainen lyriikka Juhani Siljosta Kaarlo Sarkiaan*. Porvoo.
- LAUNONEN, HANNU 1984: *Suomalaisen runon struktuurianalyysia*. Pieksämäki.
- MARJANEN, KAARLO 1946: Kaarlo Sarkian runouden kehitysviivoja. Kaarlo Sarkia, *Runot*. Kolmas painos. Porvoo.
- MATTILA, PEKKA 1983: Lyriikan erikoisluonne. *Myytit ja runon arki*. Kerttu Saarenheimon juhlaKirja. Turku.
- PARLAND, OSCAR 1991: *Tieto ja eläytyminen*. Porvoo.
- VON PLATEN, MAGNUS 1980: *Metoder för dikttolkning*. Kristianstad.
- RUTTKOWSKI, W. V. (ed.) 1980: *Nomenclator litterarius*. Bern.
- VILJANEN, LAURI 1959: Kaarlo Sarkia lapsuuden runoilijana. *Lyyrillinen minä*. Porvoo.

PEKKA MATTILA: *Anmerkungen zur Stärke der Kinetik und Nuancen in der Lyrik von Kaarlo Sarkia*

Die Polarität von Leben und Tod beherrscht den Großteil der Lyrik Sarkias, beginnend von den frühen Sammlungen (*Kahlittu* 'Gefesselt' 1929 und *Velka elämälle* 'Dem Leben schuldig' 1931) bis hin zu den Gedichtsammlungen der reifen Periode (*Unen kaivo* 'Brunnen des Traums' 1936 und *Kohtalon vaaka* 'Schicksalswaage' 1943). *Carpe diem* und *danse macabre* stehen unaufhörlich im Machtkampf gegeneinander. Die Auffassungen des Dichters erhalten ihre Wirksamkeit durch die Suggestivität des Ausdrucks: in den Läufen des Rhythmus, den Tönungen der Melodie und dem Flimmern der Tropen. Durch Kinetik und Nuancenreichtum kann die Lyrik Sarkias sowohl dem Forscher wie dem sog. gewöhnlichen Leser vielerlei mit auf den Weg geben. Bei wiederholtem Lesen eröffnen sich neue Blickpunkte zum inneren Realismus, den mystischen Träumen und Visionen und der expressiven Sprache dieser Lyrik.

